

Вирішення поставлених завдань знижує плинність кадрів, забезпечує довготривалість трудових відносин та сприяє підвищенню довіри персоналу. Таким чином, збільшення витрат на соціальний захист знижує рівень витрат на звільнення, підбор персоналу, його професійну підготовки, забезпечення індивідуальними засобами захисту. В процесі такого перерозподілу витрат скорочуються непродуктивні витрати та зрештою покращується соціально-економічний стан підприємства.

Перспективою подальших досліджень у даному напрямі є вивчення процесу оцінки ефективності механізму управління витратами та напрямів оптимізації витрат на соціальний захист працівників.

Література

1. Болюбах В. В. Соціальний захист працівників на підприємствах / В. В. Болюбах // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – № 3(57). – С. 154-157.
2. Бунтовська Л. Л. Оценка состояния социально-трудовых отношений на металлургических предприятиях Донецкой области / Л. Л. Бунтовская, Д. И. Стрельченко, Е. А. Яковенко // Вісник Донецького національного університету. – 2009. – № 1. – С. 60-65.
3. Воловодів Е. В. Социальная ответственность бизнеса как фактор стабилизации общества / Е. В. Воловодів, Е. Д. Прогнимак, А. В. Ищенко // Економіка промисловості – 2006. – № 3(34). – С. 235-242.
4. Гончаров О. І. Формування механізму управління трудовим потенціалом як складової економічного потенціалу підприємства / О. І. Гончаров // Вісник ДонНУ. – 2011. – № 1. – С. 302-306.
5. Гриньова В. М. Управління соціальним розвитком промислових підприємств : монографія / В. М. Гриньова, М. М. Новікова, М. В. Боровик. – Х. : ХНЕУ, 2008. – 160 с.
6. Ожегов С. И. Толковый словарь русского языка / С. И. Ожегов. – К. : Оникс, 2011. – 1360 с.
7. Пацула О. І. Соціальні витрати підприємства та їхня класифікація / О. І. Пацула // Вісник КНТЕУ. – 2006. – № 3. – С. 26.
8. Сопко В. В. Бухгалтерський облік у підприємницькій діяльності / В. В. Сопко, В. Н. Пархоменко. – К. : Техніка, 1993. – 222 с.
9. Стрибулевич Т. О. Зарубіжний та вітчизняний досвід ідентифікації соціальних витрат в обліково-аналітичних системах / Т. О. Стрибулевич // Економічний аналіз. – 2010. – № 5. – С. 186-188.

К. Ю. Доломанова

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ФІНАНСУВАННЯ ГАЛУЗІ «КУЛЬТУРА ТА МИСТЕЦТВО» У РОЗРІЗІ БЮДЖЕТУ РОЗВИТКУ ТА БЮДЖЕТУ СПОЖИВАННЯ

У статті визначено поточний стан бюджетної галузі «Культура і мистецтво», основні проблеми та причини їх виникнення, а також запропоновані можливі шляхи їх вирішення.

Постановка проблеми. Розвиток галузі «Культура та мистецтво» за останні роки мав дещо уповільнений характер. Існує ряд причин, що стають на заваді сталому розвитку галузі. Всі вони є взаємопов'язані одна з одною, але найголовнішою причиною є те, що розвиток культури та мистецтва не є пріоритетним завданням державної політики, особливо в умовах економічної фінансової кризи. Все це призводить до недостатнього рівня фінансування, скорочення кількості культурних та мистецьких заходів, припинення поточних і капітальних ремонтів закладів культури, скорочення витрат на один захід, оптимізація установ культури та скорочення чисельності працюючих у галузі.

Метою статті є визначення проблем, які існують в галузі «Культура та мистецтво» та можливих шляхів їх вирішення.

Основним завданням є аналіз поточного стану галузі «Культура та мистецтво», визначення проблем та причин їх виникнення, а також виділення шляхів вирішення проблеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз поточного стану галузі «Культура та мистецтво» проводили в рамках проекту «Українські культурні дослідження» такі вчені, як О. А. Гриценко, В. В. Солодовник, О. О. Різник, Т. О. Метельова, С. М. Садовенко. Вони вивчали шляхи удосконалення фінансування культури в Україні, закордонний культурний досвід, трансформаційні явища у культурі у 90-ті роки та основні шляхи вирішення нагальних культурних проблем. Більшість досліджень поточного стану культури було здійснено за період до 2006 року, що може свідчити про те, що цей аспект поступово втрачає актуальність. Але в рамках дослідження поточного стану культури залишилися питання, які потребують подальшого розгляду.

Невирішені раніше частини загальної проблеми. Упродовж 90-х рр. фінансові умови більшості українських культурних закладів погіршувалися, тому помітно падав соціальний статус і зменшувалися доходи працівників культурної сфери. Зменшувалося й реальне бюджетне фінансування закладів культури. У 1990-х роках відбувся фактичний розвал мереж кінопрокату та книготоргівлі, успадкованих від часів СРСР, а їх нові, вільно-ринкові аналоги, орієнтовані на великі міста та на заможнішого платоспроможного покупця, пропонують переважно мас-культурний асортимент. Аналогічні зміни відбулися також у концертно-гастрольній справі. З 2000 року обсяги фінансування зростали, проте повільніше, ніж зростав ВВП та доходи державного бюджету. [1] Починаючи з 2001 року бюджетне фінансування культури зростає, хоча й залишається скромним за європейськими мірками. Частка культури в загальних видатках Державного бюджету України протягом останніх років складала 0,5-1 %, із місцевих бюджетів виділялось менше 2 %. Заробітна плата працівників культури залишається помітно нижчою, ніж в інших галузях народного господарства [2]. Значних масштабів набуло руйнування пам'яток історії та культури, чималі проблеми існують із збереженням та поповненням музейних та бібліотечних фондів.

За таких умов державна політика у сфері культури багато в чому залишається інерційною, а бюджетна підтримка культури і мистецтва – недостатньою за обсягами, нечіткою за пріоритетами та недосконалою за механізмами. В бюджетних видатках на культуру надто низькою є частка видатків розвитку.

Недостатньо використовуються такі сучасні ефективні методи підтримки мистецтва, як конкурсні гранти. Слабко стимулюється діяльність меценатів та інвесторів у сфері культури. Не набули значного розвитку інструменти державно-приватного партнерства у підтримці культурних ініціатив [2].

На теперішній час пріоритетними напрямками бюджетної політики у національно-культурній сфері є:

- розроблення та затвердження типових штатів закладів (установ) культури і мистецтва;
- удосконалення механізму надання фінансової підтримки театрам, художнім колективам, концертним та цирковим закладам;
- удосконалення формування державного замовлення на виробництво видавничої продукції, виробництво і трансляцію телерадіопрограм, у тому числі художніх, анімаційних, документальних, просвітницьких фільмів;
- перегляду заходів і програм у сфері культури і мистецтва, яким надається державна підтримка; [3]

Нинішня політика фінансування культури має три основні напрямки:

- політика фінансування культурних установ;
- політика щодо культурних індустрій і ринку культурних товарів та послуг;
- політика щодо благодійництва (меценатства) чи спонсорства у сфері культури.

Цю політику дотепер характеризують такі складники:

- фінансова підтримка (повна або часткова) державних та комунальних закладів культури і мистецтва з бюджетів відповідних рівнів;
- бюджетне фінансування масових культурних заходів «загальнодержавного» та регіонального значення;
- обмежені податкові пільги неприбутковим та благодійним організаціям (включно з деякими, але не всіма типами культурних організацій);
- обмежений (порівняно з багатьма країнами Європи) протекціонізм щодо деяких культурних індустрій (як-от книговидавнича справа);
- бюджетні субсидії національним творчим спілкам, товариству «Просвіта» за відсутності регулярної державної фінансової підтримки інших недержавних культурних організацій та об'єднань;
- недостатньо розвинуті механізми конкурсної підтримки культурно-мистецьких проєктів [1].

Однак за минулі роки у сфері культури накопичилися серйозні проблеми, що не знаходили належного вирішення. Через причини переважно соціально-економічного характеру в Україні відбулося фактичне відчуження мільйонів громадян, цілих суспільних верств від надбань вітчизняної та світової культури. Перехід до ринкової економіки створив значні труднощі як для закладів культури і мистецьких колективів, так і для споживачів культурно-мистецьких благ. За останні два десятиліття в Україні закрилися сотні бібліотек, клубів, книгарень, різко скоротилася концертно-гастрольна діяльність театрів, академічних та народних виконавчих колективів.

У нових господарчих умовах, поруч із мережею закладів, підприємств та організацій культури державної та комунальної власності, в Україні діють тисячі недержавних культурно-мистецьких організацій, як комерційних, так і неприбуткових, що становлять помітну і важливу частку сфери культури, однак їх розвиток виявився недостатнім для того, щоб компенсувати занепад державного сектора [4].

Для підтримки державного сектору у 2011 році було прийнято Закон України «Про культуру», який замінив «Основи законодавства України про культуру», прийняті у 1992 р. Новий закон мав змінити засади здійснення культурної діяльності на території України, визначити пріоритетні напрямки культурної політики та зміцнити правову базу культурного середовища.

Більшість дослідників вважає, що головною проблемою, що значно стримує розвиток галузі є недостатній обсяг фінансування, що спричиняється цілеспрямованою державною політикою [4].

Видатки Міністерства культури представлено на рис. 1.

Рисунок 1 – Видатки Міністерства культури 2001-2012 рр. [5-16]

Видатки на сферу культури і туризму, як можна побачити на рис. 1, систематично зростають. Це можна назвати позитивним явищем, але для здійснення повного аналізу потрібно проаналізувати структуру видатків за загальним та за спеціальним фондами. На рис. 2 представлено розподіл видатків за загальним фондом.

Рисунок 2 – Видатки Міністерства культури 2001-2012 рр. за загальним фондом [5-16]

Видатки споживання – частина видатків бюджетів, які забезпечують поточне функціонування органів державної влади та місцевого самоврядування, бюджетних установ, поточні міжбюджетні трансферти та видатки на фінансове забезпечення заходів соціального захисту населення та соціально-культурної сфери, а також інші видатки, не віднесені до видатків розвитку та нерозподілених видатків [17].

Попри постійне зростання бюджетного фінансування культури, його обсяги залишалися недостатніми, особливо в частині видатків розвитку, породжуючи відсталість матеріально-технічної бази закладів культури, відплив професійних кадрів. У результаті багато закладів культури, особливо в малих містах і на селі, не можуть забезпечувати належну якість та обсяги своїх послуг, а отже – не можуть повністю задовольняти культурні потреби громадян [18]. Згідно з бюджетною класифікацією видатки розвитку – це видатки бюджетів на фінансове забезпечення наукової, інвестиційної та інноваційної діяльності, зокрема: фінансове забезпечення капітальних вкладень виробничого і невиробничого призначення; фінансове забезпечення структурної перебудови економіки; інші видатки, пов'язані з розширенням відтворенням [17].

Низька частка видатків розвитку свідчить про те, що отримання грантів, участь у конкурсах проектів, діяльність спонсорів, інвесторів і меценатів є недостатньо активною. Бюджет розвитку є тією частиною видатків, яка відповідає за зріст показників ефективності виконання програм. Зріст бюджету розвитку забезпечує перевищення показників граничного обсягу 100 %, навіть для нормативних показників. Наприклад, введення нової одиниці техніки та нової штатної одиниці у бібліотеці призведе до збільшення кількості користувачів та читачів, яких може обслуговувати бібліотека у звітному періоді.

На рис. 3 представлені видатки Міністерства культури за 2001-2012 рр.

Рисунок 3 – Видатки Міністерства культури 2001-2012 рр. за спеціальним фондом

Якщо розглянути видатки на культуру за всіма фондами, то можна побачити, що видатки розвитку значно менші ніж видатки споживання як за загальним, так і за спеціальним фондом. Такий бюджет називають бюджетом без розвитку.

Це свідчить про те, що розширення відтворення насправді не відбувається. Видатки споживання постійно та систематично збільшуються, забезпечуючи значний розрив між видатками споживання та видатками розвитку.

Для обґрунтування зросту видатків споживання можна виділити такі аспекти:

1. Застаріла матеріально-технічна база закладів культури. Аварійний стан системи опалення потребує додаткових коштів на енергоносії.
2. Збільшення заробітної плати (рис. 4). Рівень середньої заробітної плати штатного працівника галузі культури та мистецтва становив у 2009 р. 1547 грн, у 2010 р. – 1862 грн, у 2011 році – 2049 грн, з січня по травень 2012 р. – вже становить 2340 грн [19].

Рисунок 4 – Рівень середньої заробітної плати по галузі «Культура та мистецтво» та по Україні взагалі за 2009-2012 рр.

Тенденції щодо покращення рівня оплати праці працівників галузі в 2009-2012 роках підтверджуються статистичними даними, згідно з якими середній рівень заробітної плати у вересні 2012 року становив 3063,52 грн.

Рівень заробітної плати працівників закладів культури у 2012 році підвищується завдяки підвищенню розміру посадового окладу (тарифної ставки) працівника 1 тарифного розряду Єдиної тарифної сітки, який протягом 2012 року має зрости на 8,5 % і досягти станом на 1 грудня 2012 року – 839 грн [20]. Середньомісячна заробітна плата працівників галузі у 2011 році становила 2018,66 грн. Зростання середньомісячної зарплати порівняно 2008 роком склало 153,7 % [22].

Але, згідно з рис. 4 існує різниця між середньою заробітною платою по галузі та по Україні в цілому. Це свідчить про можливі труднощі з нарахуванням пенсії для робітників культури. Основною тенденцією є старіння кадрів галузі (середній вік працівників культури України становить 50-60 років). У разі залучання молоді зі спеціальною освітою – низька заробітна плата, слабка соціальна захищеність працівників культури і мистецтва призводить до відтоку професійних кадрів.

3. Збільшення вартості комунальних послуг є однією з причин збільшення видатків споживання. Видатки на комунальні послуги представлено на рис. 5.

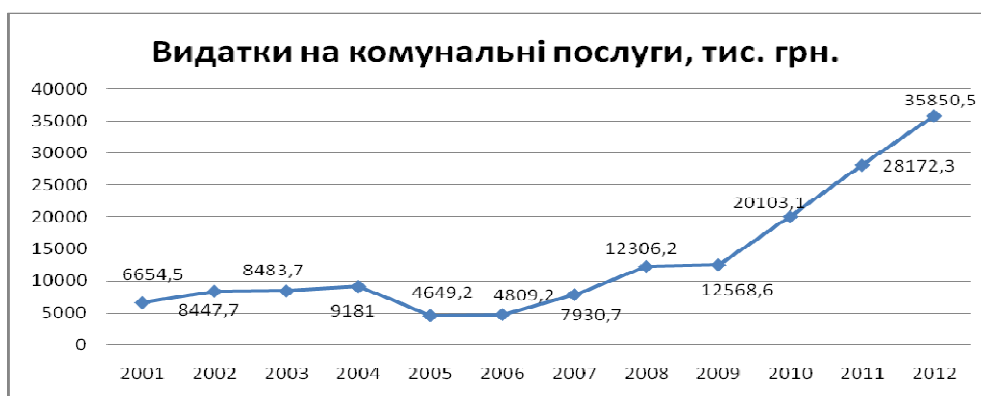

Рисунок 5 – Рівень видатків на комунальні послуги галузі «Культура та мистецтво» за 2009-2012 рр.

Крім цього, у галузі існує багато інших проблем. Знос музичних інструментів, світло- і звукопідсилювальної апаратури, сценічних костюмів у комунальних закладах культури. Значна кількість закладів потребує придбання нового сучасного обладнання.

Фінансування культури не є пріоритетним напрямком державної політики. У ході виконання державного бюджету підхід до фінансування видатків на культуру і мистецтво за залишковим принципом набуває дедалі виразнішого характеру.

У 2002 році видатки на галузь було профінансовано з державного бюджету лише на 59 % (при плані 252,3 млн грн касові видатки здійснено на суму 149,1 млн грн). За підсумками 8 місяців 2003 року видатки на культуру і мистецтво профінансовано з державного бюджету на рівні 45,9 % від річного обсягу при загальному виконанні видатків бюджету на 55,7 %.

Унаслідок дискримінації фінансування видатків на культуру і мистецтво в ході виконання державного бюджету за сім років – від 1996-го по 2002-й – профінансовано лише 56 % затвердженого обсягу видатків на цей період: загальний обсяг недофінансування становить 627 млн грн, або 44 % від затвердженого у законах про бюджет. Іншими словами, можна сказати, що за сім останніх років сфера культури і мистецтва отримала фінансування з державного бюджету в розмірі достатньому для виконання культурної політики на чотири роки, а три роки не фінансувалася взагалі.

На фінансування закладів культури та мистецтва у 2007 році було використано 768,2 млн грн, у тому числі за загальним фондом – 728,5 млн грн, або 94,7 відсотка річного плану. У 2009 році на культуру та мистецтво використано 1074,6 млн грн, у тому числі за загальним фондом – 941,6 млн грн, або 95,6 відсотка річного плану. У 2011 році

на підтримку культури та мистецтва використано 1513,2 млн грн, у тому числі за загальним фондом 1433,1 млн грн [21]. Протягом 2011 року галузь культури фактично профінансовано на суму 1792,1 млн грн (або 96,5 % від планових призначень) [22].

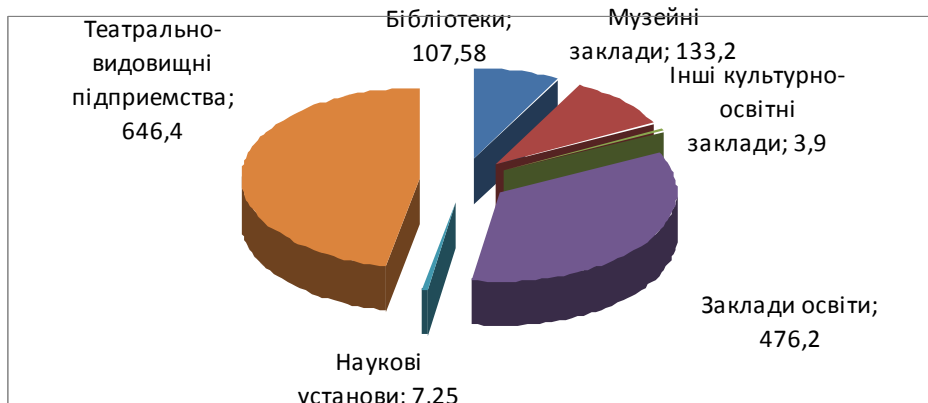

Рисунок 6 – Фактичне фінансування закладів культури у 2011 році

Законом України «Про Державний бюджет України на 2012 рік» Міністерству культури України затверджені видатки в обсязі 2 343,7 млн грн, що на 22 % більше, ніж у 2011 році. В бюджеті 2012 року спостерігається позитивна динаміка зростання питомої ваги видатків розвитку, яка складає 4,4 %. [23]

Граничні обсяги видатків, доведені Мінкульту на 2013 рік, не лише не дозволяють забезпечити потреби всіх закладів культури у повному обсязі, а навіть ставлять їх у скрутніше становище у порівнянні з 2012-м роком. При цьому у 2013 році передбачається зростання окремих статей видатків, проте загальний фінансовий ресурс залишається на рівні 2012 року.

Спершу у 2013 році планується задовольнити капітальні видатки. Йдеться про відновлення закладів культури, закупівлю інструментів – усього того, що не робилося вже багато років. Для цього були складені цільові програми за різними напрямками роботи. Реконструкція закладів культури, розширення відтворення, надання нових культурних послуг – усе це фінансується з бюджету розвитку. Так саме, як і ремонти, які за відсутністю бюджету розвитку, не набудуть запланованих масштабів.

Таким чином, проблеми, що накопичились у сфері культури, охоплюють економічні, соціальні, матеріально-технічні аспекти її функціонування, а також ключові елементи державної культурної політики – законодавчі, фінансові, адміністративні, інституційні.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Для вирішення проблем у сфері культури та вирівнювання структури видатків потрібна масштабна державна цільова програма, котра б об'єднала зусилля й ресурси центральних та місцевих органів влади, бюджетні та позабюджетні кошти, дії державних та недержавних установ та організацій, спрямовані на розвиток культури та мистецтв України, на повніше задоволення соціокультурних потреб громадян. Зазначена державна цільова програма не буде дублювати інші діючі та розроблені державні цільові програми у сфері культури [24]. Оцінка виконання цієї програми має здійснюватися за принципом: наявність видатків розвитку забезпечить зріст основних показників виконання. Наявність видатків споживання та фінансування цих видатків у повному обсязі, забезпечить виконання основних нормативних показників на 100 %. Таким чином, при оцінці ефективності виконання цільових програм потрібно звертати увагу на структуру видатків.

Ще однією стратегією вирішення проблеми можна назвати стратегію переходу деяких закладів культури у категорію комунальних підприємств. Цей крок призведе до зміни основного джерела фінансування та надасть можливості адаптуватися до нових ринкових умов. У тому вигляді, в якому існує більша частина культурних закладів, вони є неконкурентоспроможними. Спрямування видатків не тільки на споживання, але і на розвиток дозволить отримати ті конкурентні переваги, які дозволять вижити в умовах ринку.

Література

1. Гриценко О. А. Шляхи удосконалення фінансування культури в Україні : аналітична записка / О. А. Гриценко, В. В. Солодовник. – Режим доступу : http://www.culturalstudies.in.ua/zv_2004_1.php.
2. Гриценко О. А. Про реалізацію державної політики у галузі культури в сільській місцевості : аналітичні матеріали до Всеукраїнської наради з питань розвитку культури 21 червня 2007 року / О. А. Гриценко, В. В. Солодовник, О. О. Різник та ін. – Режим доступу : http://www.culturalstudies.in.ua/2008_zv_15_8.php.
3. Проект основних напрямів бюджетної політики на 2012 рік. – Режим доступу : http://www.minfin.gov.ua/control/publish/article/main?art_id=290452&cat_id=290451.
4. Проект Концепції державної цільової національно-культурної програми розвитку культури і мистецтва на період до 2017 року. – Режим доступу : <http://mincult.kmu.gov.ua/mincult/uk/publish/article/>.
5. Закон України «Про Державний бюджет України на 2001 рік» 07.12.2000 № 2120-III. – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua/.
6. Закон України «Про Державний бюджет України на 2002 рік» 20.12.2001 № 2905-III. – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua/.
7. Закон України «Про Державний бюджет України на 2003 рік» 22.05.2003 № 849-IV. – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua/.
8. Закон України «Про Державний бюджет України на 2004 рік» 27.11.2003 № 1344-IV. – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua/.
9. Закон України «Про Державний бюджет України на 2005 рік» 25.03.2005, № 2505-IV. – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua/.
10. Закон України «Про Державний бюджет України на 2006 рік» 20.12.2005 № 3235-IV. – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua/.
11. Закон України «Про Державний бюджет України на 2007 рік» 19.12.2006 № 489-V. – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua/.
12. Закон України «Про Державний бюджет України на 2008 рік» 28.12.2007 № 107-VI. – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua/.
13. Закон України «Про Державний бюджет України на 2009 рік» 26.12.2008 № 835-VI. – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua/.
14. Закон України «Про Державний бюджет України на 2010 рік» 08.07.2010 № 2461-VI. – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua/.
15. Закон України «Про Державний бюджет України на 2011 рік» від 23.12.2010 № 2857-VI. – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua/.
16. Закон України «Про Державний бюджет України на 2012 рік» 22.12.2011 № 4282-VI. – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua/.
17. Наказ Міністерства фінансів України «Про бюджетну класифікацію» від 14 січня 2011 року № 11. – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua/.
18. Проект Концепції державної цільової національно-культурної програми розвитку культури і мистецтва на період до 2017 року. – Режим доступу : <http://mincult.kmu.gov.ua/mincult/doccatalog/document>.
19. Доповідь Міністра культури України Михайла Кулиняка на підсумковій Колегії Міністерства культури. – Режим доступу : <http://mincult.kmu.gov.ua/>.
20. Постанова колегії Міністерства культури і туризму України від 29 липня 2011 року № 7/02 «Про стан фінансової дисципліни установ, організацій та підприємств, що належать до сфери управління МКТ, у I півріччі 2011 року та заходи щодо її посилення». – Режим доступу : <http://mincult.kmu.gov.ua/mincult/uk/publish/article/>.
21. Постанова Кабінету Міністрів «Про внесення змін до Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті Міністерству культури за деякими програмами» від 18 квітня 2012 р. № 387 – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua/.
22. Доповідь Міністра культури України Михайла Кулиняка на підсумковій Колегії Міністерства культури. – Режим доступу : <http://mincult.kmu.gov.ua/mincult/uk/>.
23. Постанова Колегії Міністерства культури в Україні м. Київ № 07/02 30.07.2012 р. – Режим доступу : <http://mincult.kmu.gov.ua/mincult/doccatalog/document?>
24. Концепція державної національно-культурної програми розвитку культури і мистецтва на період до 2017 року. – Режим доступу : <http://mincult.kmu.gov.ua/>.